התורמוס ש"תפס טרמפ" עם הצבא הסורי

עופר כהן

בסיור בחל-קצעה שנערך ב-30.4.85 בצפון הגולן, כ-2 ק"מ דרומית למסעדה, נמצא תורמוס מוזר הפורח בצהוב. לפרחיו הסגורים היה גוון ורדרד. תפוצתו המקומית של התורמוס היתה במסלעות בזלתיות טרשיות מאוד וכמעט חסרות קרקע, המהוות קרחות גדולות ושטופות שמש בין קטעי יער סבוך של חברת אלון מצוי ואלון תולע, הגדלה באיזור. התורמוס נמצא בשטח גדול יחסית (כ-1 קמ"ר). הפרטים שנמצאו בשטח נראו כאוכלוסיית בר מובהקת. דגם הפיזור של העומדים בשטח היה מקבצים מקריים באזורים שונים של המסלעות.

כדי לוודא את זהותו של מין התורמוס, החלטתי להמתין להבשלת זרעיו ובינתיים לבדוק בדו"ח רת"ם, שכן האיזור מטויל מאוד ועובר בו אחד ממסלולי ההדרכה הנפוצים בגולן: הר אודם – ברכת רם. בדו"ח רת"ם נמצאו רשומים בתל-קצעה מינ' התורמוס הבאים: **ת. ארץ-ישראלי, ת. צהוב, ת. שעיר.** יש להניח שלפחות שני הראשונים נצפו וזוהו זיהוי לא נכון שכן גוונ' הפריחה מזכירים את התורמוס הצהוב והתורמוס הארץ-ישראלי ממישור החוף, תורמוסים אלו אף מופיעים במגדיר בגולן* וחוץ מהם לא קיים תורמוס אחר בארץ בגוונים אלו, כך שאפילו להתבלבל אי אפשר! במקרה זה לא רק שדו"ח רת"ם לא עזר, אלא הוא בפירוש גרם לבלבול.

ב-2.6.85, בסיור נוסף באיזור נאספו תרמילים וזרעים בשלים ובעזרת אלו הוגדר המין כ**תורמוס לבן** (**Lupinus albus**). האוכלוסיה הגולנית מתאפיינת בתרמיל צר יחסית ובזרעים קטנים מהרגיל, חלקים ומשוטחים וצבעם קרם אחיד ללא כתמים. מין זה גדל בר ביון ובבלקנים ונפוץ מאוד ברחבי העולם המיושב כפליט תרבות. עקב תרבות זנים של מין זה ושימושם למאכל האדם, יש להניח שתפוצת **תורמוס לבן** באיזור זה הנה של פליט תרבות. בכל שטח התפוצה קיימים שרידים (ביצורים ומחפורות) רבים של הצבא הסורי, שחנה באיזור (1948–1967) והפך את היער ל"שמורת טבע צבאית", באוסרו על תושבי האיזור לפגוע בו.

מכיוון שהזן פותח בידי האדם כגידול תרבותי לאכילה, סביר מאוד שמקורו במזון החיילים הסורים בתשע עשרה שנות ישיבתם ביער, והרי זה לא תורמוס טבעי ש'קפץ' ממישור החוף אלא תורמוס שקפץ על גלגלי הצבא הסורי.

הלקח הוא שכדאי, בטרם רושמים על כרטיס התצפית, לוודא סופית אם אכן ה"מציאה המיוחדת" היא באמת מציאה או רק "אינוס צמח". למרות שמותר לטעות, כדאי לחזור ולוודא, ביחוד בעזרת העשביה או מרכז רת"ם.

---

* נראה לנו (המחבר וא. ליסטון) שנתוני התפוצה במגדיר (זהרי, 1976) מוטעים ויש לתקנם. כמו כן לא מצאנו סימוכין בעשביה לתורמוסים אלו מהגולן.

הערת המערכת

רשימה זו מהווה דוגמה טובה לחשיבות,ליתרון ולסכנות אשר במאגר מידע של צמחי הבר המצוי ברת"ם. כיוון שרוב התצפיות אינן מסתמכות על פרט עשבייה מיובש, אין ההגדרה נכונה במאת האחוזים ותלויה רבות באופן הצמח ובבודק ההגדרה במרכז רת"ם.
על אף כל ההשתדלות של רת"ם לבדוק ולאשש את התצפיות שחובבי הטבע שולחים, משתרבבות טעויות – אולי כמו אלה שמצא עופר כהן. אף על פי כן, מעלתה של מערכת תצפיות רת"ם היא ברורה: בעזרתה ניתן להשוות, לחזור למקום ולאשר את הנתונים, והיא משמשת סיכום ביניים שניתן להתייחס אליו – כפי שעושה עופר כהן.

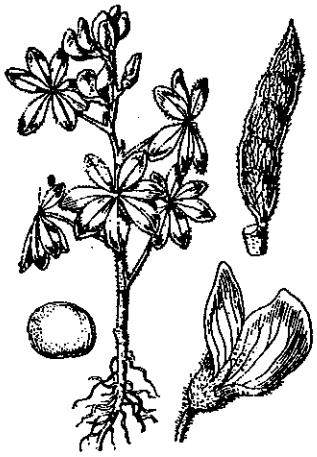

תורמוס לבן
Lupinus albus